

Александар Николић

Факултет спорта и физичког васпитања, Универзитет у Београду

УДК 796:371.12

ПОЛОЖАЈ И УЛОГА НАСТАВНИКА ФИЗИЧКОГ ВАСПИТАЊА КАО СТВАРАОЦА У ВАСПИТНОМ И ОБРАЗОВНОМ ПРОЦЕСУ ДЕТЕТА

Сажетак

Овај теоријски текст би требало да представља истраживање којим би се дошло до одговора на постављена истраживачка питања и то је учињено у потпуности теоријским приступом. У поглављу Методолошки аспекти акценат треба ставити на текст о истраживачким парадигмама и перспективама, јер тај део суштински објашњава начин писања једног оваквог истраживања. Следи поглавље у којем се теоријски разматра проблем овог истраживања. Ту се налази на покушај објашњења појма стваралаштво, затим комплексност улоге наставника и наставника физичког васпитања, а затим и најбитнији део где се објашњава стваралачка улога наставника и ту се помињу и области у којима наставник физичког васпитања има највећу могућност да ствара. На крају рада читаоца очекује поглавље Закључци у коме су дати кључни искази из читавог текста који су важни за разумевање постављеног истраживачког проблема и истраживачких питања.

Кључне речи: ВАСПИТАЊЕ / ОБРАЗОВАЊЕ / СТВАРАЊЕ / ФИЗИЧКО ВЕЖБАЊЕ / СПОРТ / УЧЕНИК

THE POSITION AND ROLE OF PHYSICAL EDUCATION TEACHER AS CREATOR IN EDUCATIONAL PROCESS

Summary

The paper should represents an exploration wich will lead to answers to the research question asked, and it was done completely theoretical approach. In chapter methodological aspects, emphasis should be placed on the text of the research paradigms, because that is essentially explains to write of this kind research. The following is a chapter in which the discusses the theoretical problem of this research. There are encountering an attempt to explain creation, then complexity of an teacher's role and there are mentioned areas in which a teacher has the greatest ability to create. At the end, the reader expects chapter 'conclusions' in which an attempt is made to finalization of key statements of the text that are important for understanding the set of research problems and research questions.

Key words: UPBRINGING / EDUCATION / CREATION / PHYSICAL EXERCISE / SPORTS / PUPIL

1. Увод

Почетак обраде одабране теме би морао да изгледа тако што ће се, пошто је тема одабрана, а не наметнута, дати одговор на питање зашто је баш та тема одабрана? Можда ово питање читалац не би поставио писцу, али делује сасвим логично да када неко одабере тему, представи и зашто ју је одабрао, нарочито када је у питању једно теоријско истраживање или покушај једног таквог, као што је рад пред читаоцима.

Првобитна замисао била је писање о једној преопширној теми која би гласила: „Положај и улога наставника физичког васпитања у васпитном и образовном процесу детета”, међутим одлучио сам да смањим опширност и концентришем се на једну од многих улога наставника (стваралачка улога), али не зато што сам устукнуо пред опширношћу првобитне замисли већ зато што сам на почетку припрема за писање о тој теми увидео да се аутори мало баве темом стваралаштва једног наставника. Јако мало аутора и помиње улогу наставника као ствараоца и зато сам одлучио да писањем једног оваквог текста ту тему истакнем. Тако сам и дошао до садашњег наслова рада, али он је врло лако могао да гласи и: „Положај и улога наставника као ствараоца у физичком васпитању и спорту” јер бавећи се овом темом константно сам бивао увлачен у ове две области, односно у то да наставник ствара највише у овим двома областима. Међутим одурио сам се овом изазову или бих чак рекао странпутици (колико год била истина то да наставник физичког васпитања највише има простора да кроз ове две и у ове две области ствара) јер сматрам да би сваки наставник, а не само наставник физичког васпитања прво морао да се бави васпитавањем детета, затим општим образовањем, а тек онда образовањем у области за коју је најстручнији, но о том ставу ће бити још речи у даљем тексту.

2. Методолошки аспекти

2.1. Истраживачке парадигме и истраживачке перспективе

За израз „парадигма” се може рећи да има више значења и о тој многозначности се доста и расправљало од стране различитих аутора. Ево једног начина да се дефинише овај израз, Губа и Линколн (наведено према Ристић 2011, стр. 4): „Парадигму *Guba i Lincoln* схватају као основни скуп веровања која усмерава акцију али која никада не могу да буду успостављена као коначно истинита.” *Guba i Lincoln* (1994, наведено према Ристић 2011, стр. 14): „упозоравају да су парадигме (као скупови основних веровања неподложних доказивању у неком конвенционалном смислу) и одговори на основна онтолошка, епистемолошка и методолошка питања које они нуде, само људске конструкције, инвенције људског ума и отуд – погрешиве. Ипак, они истичу да су питања о парадигми пресудно значајна: истраживач не би требало да се упусти у истраживања, а да претходно не одреди јасно којом је парадигмом вођен његов приступ.”

У вези са последњом реченицом наведених ставова ових аутора, рекло би се да је контрадикторно одредити парадигму која ће бити водиља с обзиром на то да код многих аутора постоји схватање да квалитативно истраживање треба да буде мултипарадигматско! Међутим став да аутор теоријског текста треба да има одређен парадигматски приступ као водиљу се и овде ипак намеће као сасвим логичан и разуман те ће сходно томе бити представљена парадигма која ће послужити као основа и водиља за покушај решавања постављеног проблема и давања одговора на постављена питања. Да би се то тако урадило, требало би прво представити четири различите парадигме (Ристић 2011, стр. 4): „*Guba i Lincoln* су идентификовали, описали и систематично упоредили четири супарничке парадигме истраживања: позитивизам, постпозитивизам, критичку теорију и конструктивизам.”

Тренутак је и да се каже која ће парадигма сбити водиља у даљем тексту. То је конструктивизам. Сада треба рећи нешто о овом парадигматском приступу, а за тако нешто биће опет коришћени извори од стране аутора и методолога Ристић Живана, те сходно томе следи цитирање које је у служби објашњења појма конструктивизам (Ристић 2011, стр. 11-12):

„Конструктивизам има корене у Кантовој синтези рационализма и емпиризма, према којој сазнавалац нема непосредни приступ спољашњој стварности, већ знање може да развије коришћењем само фундаменталних, пореклом изнутра, сазнајних принципа (категорија) да би организовао искуство.“

„Према конструктивистичком гледишту, знање није одређено оним што сазнајемо – спољашњом, објективном стварношћу (у том смислу је ово становиште антиреалистичко); оно није пасивно примљено кроз чула или неком комуникацијом, него је превасходно творевина активног сазнаваоца.“

„С конструктивистичког становишта, знање стварају људи, оно није одређено самом стварношћу – као што је већ речено, конструктивисти заузимају антиреалистичко становиште.“

Требало би у овом потпоглављу представити и истраживачке перспективе Ува Флика (2005, наведено према Ристић 2011, стр. 174): „*Uve Flick* (2005) је идентификовао три главне истраживачке перспективе које се међусобно разликују по циљевима истраживања и методама које користе: (1) приступи субјективним гледиштима (перспектива укорењена у симболичком интеракционизму и феноменологији), (2) опис стварања социјалних ситуација (перспективу засновану на етнометодологији и конструкционизму, усмерене на рутине свакодневног живота и стварање социјалне стварности) и (3) херменеутичку анализу основних структура (перспектива ослоњена на структуралистичку или психоаналитичку позицију, која подразумева несвесне психолошке структуре и механизме, као латентне друштвене конфигурације).“

Ако је дата предност одређеној, конкретно у овом покушају истраживања, конструктивистичкој парадигми, нормално би било дати предност и некој од поменутих истраживачких перспектива која би у овом раду пратила одабран парадигматски приступ. То би свакако биле друге две поменуте, дакле социјална перспектива заснована на конструкционизму и херменеутичка перспектива.

2.2. Проблем истраживања и постављање (хипо)теза

Основна водиља у истраживању уопштено, а нарочито теоријском, јесте истраживачко питање или проблем истраживања. Стога следи покушај формулисања проблема овог истраживања, односно постављање питања на која би требало да одговори ово истраживање. Сходно томе, следе питања:

- Шта би се могло подразумевати под појмом стваралаштво у најопштијем смислу?
- Да ли наставник поред многих улога треба да има и улогу ствараоца у васпитном и образовном процесу детета и како то да наставник буде стваралац у послу којим се бави?
- Ако наставник физичког васпитања и има улогу ствараоца, у којим је то областима најзаступљеније, а и колико је она важна у васпитном и образовном процесу детета и зашто?

2.3. Циљ и задаци истраживања

Циљ истраживања је да се направи покушај да се теоријском анализом и извођењем ставова о битним питањима из струке наставника физичког васпитања објасни и образложи постојање улоге наставника као ствараоца у васпитном и образовном процесу и да се представи значај такве улоге.

Претходни пасус представља циљ, конкретно овог истраживања, али постоји и друга врста циља која је везана за одређене теоријске текстове из области просветне делатности и међу те текстове би требало да спада и овај који је пред читаоцем. Та друга врста циља би се могла назвати и метациљевима јер се не односи конкретно ни на једну тему, већ се односи на принцип израде истраживачких радова из ове области. Можда треба променити приступ у истраживачком раду када је у питању област наставе физичког васпитања, можда треба наставницима представити више теоријских текстова који ће натерати на продубљење размишљање о неким питањима у струци која ретко постављају себи, а мање пружати статистичких показатеља о истим питањима. Отуд следи принципијелни, неформални и горе у тексту названи мета-циљ овог и сличних теоријских текстова.

Дакле у том смислу циљ овог истраживања је продуктовање наставника физичког васпитања и жеља да се продубљење и проиљивљење размишља о многим питањима везаним за струку.

Задатак увек проистиче из циља, те је стога задатак овог истраживања:

- Проучити литературу релевантну за тему која се обрађује и разумети исту, не само на лингвистичком и семантичком нивоу, већ и на теоријском нивоу.
- Одговорити на истраживачка питања која су постављена и покушати решавање истраживачког проблема.

2.4. Дизајн и методе истраживања

Пошто је дизајн квалитативног истраживања у мањој или већој мери одређен парадигмом истраживања, а у овом истраживању парадигматски приступ је конструктивизам, тотално супротан од позитивистичког, па чак и постпозитивистичког приступа, јасно је да ће и дизајн или више дизајна којима ће бити урађено ово истраживање бити: непозитивистички, гипки, флексибилни, флуидни, осетљиви на нове неочекиване појаве и подразумевају секвенцијално постављање истраживачких питања током трајања истраживања и трагање за одговорима на њих (Ристић 2011, стр. 220-221).

Што се тиче узорковања у овом истраживању, с обзиром да је у питању квалитативно истраживање биће коришћено сврховито узорковање Тедлија и Јуа (*Teddle i Yu*) (2007, наведено према Ристић 2011, стр. 223) који су развили таксономију техника узорковања у друштвеним наукама.

У оквиру категорије сврховитог узорковања, Тедли и Ју разликују три класе техника узорковања. Од тих класа техника узорковања за ово истраживање биће примењено секвенцијално узорковање, а у оквиру ове класе биће коришћене следеће технике узимања узорка: теоријско узорковање и ланчано узорковање.

Што се тиче метода остало је још да се представи који се методи прикупљања података користе у овом истраживању. То су свакако метод посматрања и као главни - метод анализе докумената.

3. Теоријско разматрање проблема – Теорија пуном паром⁴⁵

3.1. О појму стваралаштва и стваралаштву као метапојму⁴⁶ за ово истраживање

⁴⁵ Наслов овог поглавља инспирисан је називом једног поглавља из романа "Браћа Карамзови" које гласи "Психологија пуном паром". Велики Фјодор Михајлович Достојевски оваквим насловом поглавља жели да скрене пажњу да се улази у сам финиш радње романа, а пошто је познат као писац који јако добро познаје људску душу и одлично приказује психолошке портрете својих ликова, јасно је да поглавље које носи такав наслов представља једну фуриозну завршницу препуну психолошке анализе свих ликова и догађаја. Отуд инспирација да поглавље у овом раду носи сличан назив јер је теоријски приступ оно што је неопходно како би се обрадила једна оваква тема.

„У стваралачком човек поседује моћ да преко оног што је природа створила испроба непознато формирање – да га стави поред и изнад природног формирања" (Хартман Н.)

За стваралаштво би можда могло да се каже да представља вечну борбу човека за померањем неких граница. Ако ћемо да се држимо ове претпоставке онда одмах може да се постави питање које то границе човек помера, границе чега? У том случају оне нису ништа друго до неки вид продукта стваралаштва којима је померена претходна граница. Појам стваралаштва је опширан и не постоји тачна дефиниција овог појма, али ипак је проблем дефинисања стваралаштва тема којом су се бавили многи аутори. То је тема којој заправо највише пажње посвећује филозофија као наука, а ако преведемо ову реч – љубав према мудрости (philosophia) јасно је колико је расправа о стваралаштву заправо један комплексан задатак.

Дакле, многи аутори су покушавали да дефинишу појам стваралаштво на свој начин и ево неколико лепих реченица и ставова о томе. Првенствено ће бити наведен став о томе шта би могло да се подразумева под стваралачким начином размишљања пошто је већ у тексту поменуто да свакој теорији претходи пуно размишљања. Дакле о стваралачком начину размишљања (Квашчев 1981, стр. 26-27): „Ми под креативним ставом подразумевамо усмереност испитаника да тражи нова решења проблема, да одступају од утврђених навика, стереотипа и шаблона, да се не приклањају ономе што је већ устаљено и да креативније опсервирају средину... Да се неконвенционално, неконформистички понашају у различитим ситуацијама и да раздознало и истраживачки прилазе решавању проблема на један неубичајан и неочекиван начин."

Професор Матић М. покушава на свој начин да представи шта се подразумева под појмом стваралаштва (Матић и Бокан 2005, стр.103) „Свако људско стварање (нових вредности и добара) представља рушење једног (постојећег) система... Мекша варијанта исте карактеризације овог процеса могла би да гласи: стварање се збива у простору где престаје систем."

Ево шта о истом питању на један врло леп начин кажу аутори Копривица и Јелушић (1991, стр. 34) „Иза границе познатог, у сфери непознатог, рађа се стваралаштво".

Обе реченице се наизглед сведе на исто, али погледајмо који израз користи Матић, а који Копривица и Јелушић. Први каже за стваралаштво да се збива, а други да се рађа. Одредба аутора Копривице и Јелушића како настаје стваралаштво је по мом мишљењу више песнички обојена што је јако лепо, али оно што вуче да се овај став анализира јесте израз који је употребљен, а то је да се стваралаштво рађа. Ту долазимо до Матићевог "збива". Овај израз је искоришћен идеално чини се, јер делује да само он може да објасни шта се то дешава са стваралаштвом (оно се збива, трајање радње) јер је пре тога употребио главну реч, а то је она која стваралаштво одређује као процес! У потпуности се слажем са тиме да је стваралаштво процес, често врло мукотрпан процес. Дакле да би се створило нешто, претходи рад на томе, рећи ћу стваралачки рад, а познато је да су многи ствараоци нагласили да је стваралачки рад у ствари на првом месту рад, па тек онда све остало. Зато предност дајем Матићевој одредби стваралаштва, да је то процес у коме се стварање збива.

Ево и једног више филозофског приступа покушају објашњавања појма стваралаштва (Илић 1979, стр. 13-14) „Стваралаштво претпоставља препреке и ограничења. Чак је и сама свест човекова настајала у борби против свих могућих недовољности, ограничења па, чак и забрана. Одлагање или немогућност задовољења неких потреба само појачавају напетост између њих, а резултат таквих процеса је настајање и развој свести и свих других стваралачких моћи као што су: имажинација, подсвест, интуиција,

---

⁴⁶ Под изразом "стваралаштво као метапојам" у овом поднаслову се подразумева, односно говори о наставнику као ствараоцу, те се мора направити покушај да се колико – толико објасни преопширан и комплексан појам "стваралаштво". Отуд је појам стваралаштва конкретно за ово истраживање заправо метапојам у односу на остале који се појављују у обради ове теме.

инвентивност, оригиналност, учење. Креативност, дакле, израста из напетости између људске спонтаности и побуне против граница." Овај аутор у уводном поглављу ове књиге поставља и следеће питање и даје одговор: „Зашто се људи уопште носе и рву са тако тешким проблемима који се тичу стваралаштва? На то питање немам бољи одговор него онај који нам је понудио Валери; "Човек који никада није покушао да личи на Божове, мањи је од човека"

Следе ставови још неких аутора о стваралаштву, Торенс (*Torrance*) (1972, наведено према Квашчеву 1981, стр. 5-6): „Дефинише стваралаштво као процес којим особа постаје свесна неког проблема, тешкоћа или недостатака у знању, за који не може да се нађе научено или познато решење, она тражи могућа решења постављајући хипотезе, процењује, проверава и преиначава своје хипотезе и саопштава резултате." И овај аутор представља стваралаштво као процес, али какав? За разлику од одредбе стваралаштва од стране аутора Копривице и Јелушића, које је "упаковано" и улепшано на један леп поетски начин, ова одредба је по мом мишљењу сурова и не само да не улепшава стваралаштво као процес већ га и поружњује. Иако је први део дефиниције врло интересантан, где се стваралаштво објашњава као процес где се постаје свестан недостатака у знању, у другом делу аутор овај процес представља као нешто где се системом елиминације долази до решења и онда се та решења саопштавају као резултат. Читањем ове дефиниције добијамо слику да је стваралаштво егзактан процес код кога, ако се држимо упутстава, сигурно долазимо до решења.

Многи аутори не покушавају да дефинишу појам стваралаштва већ нам нуде различите поделе или нивое, па тако Тејлор (*Taylor*) (наведено према Квашчев 1981, стр. 7) нуди следеће нивое креативности: 1) **експресивна креативност** је прва, примарна креативност која се манифестује као слободно, спонтано варирање 2) **продуктивна креативност** је виши ниво стваралаштва где се ограничава произвољност и ради по плану и са одређеним циљем 3) **иновативна креативност** се карактерише досетљивошћу да се стара знања и постојеће ствари употребе на нов начин 4) **инвентивна креативност** је врхунска еволутивна креативност која доводи до поступног и свеобухваног разумевања основних принципа у некој области, њиховог модификовања, развијања и продубљивања 5) **емергентна креативност**, врхунска, револуционарна креативност способна да превазиђе старе и формулише нове, дубље, свеобухватне принципе.

Овом поделом се пришло делимично „новом питању“, а и даље ускоповезаним са објашњењем појма стваралаштва. То је питање везано за појединца као ствараоца, односно питање шта, како и какве особине би требало да има потенцијални стваралац. Јако битно питање јер колико год стваралаштво било процес у коме могу да учествују један или више људи, ипак је појединац и његова креативност и идеја оно од чега све почиње. Наравно, многи аутори, психолози су се бавили и овим питањем, те отуд ево ставова неких аутора и о томе. Јамамото (наведено према Квашчев, 1981, стр. 6) наводи следеће особине личности ствараоца: спонтаност, оригиналност, имагинативност, ингениозност, инвентивност, продуктивност.

Аутор Милинковић (1973, наведено према Квашчев 1981, стр. 6) даје свој допринос покушају објашњења особина појединца као потенцијалног ствараоца: „Креативни појединац је онај чији јединствен склоп црта личности му омогућује да у одређеним околностима ствара нове производе од ширег друштвеног значаја."

Међутим ако се мало детаљније анализира ова реченица, може се доћи до става да је она само наизглед покушај да се више опише појединац као стваралац. Ова реченица аутора Милинковића је заправо доста комплекснија, а ево и због чега. Када прочитам реченицу видим да је само у првом делу објашњен појединац и то коришћењем речи "јединствен склоп црта личности" док се у наставку реченице може наћи нешто за шта бих се усудио да кажем да је успешан покушај анализе (најсажетије могуће) и процеса и продукта стваралаштва. Дакле, "јединствен склоп црта личности" може да подразумева нпр. све оно што је писано у претходном делу овог текста везано за психолошку анализу личности и о томе какав је појединац који покушава да ствара. Даље он наилази на потешкоће које су у овој реченици представљене речима "одређене околности", што значи да основа, јединствен склоп црта личности није довољан, већ су потребне и одређене околности што нас већ приближава и процесу стварања. Следеће на шта се наилази јесу "нови производи" и ту већ аутор почиње да говори о продукту стваралаштва. Ипак, то, да би нешто

било стваралаштво, мора да буде ново нам је већ познато, али је наставак да су то нови производи од "ширег друштвеног значаја". Ту се аутор већ скроз приближио објашњењу продукта процеса стварања рекавши да није довољно да буде само ново, већ да осим што може да буде покушај стваралаштва по себи, треба да буде и вредност за неког да би дефинитивно могло да се подразумева под продуктом стваралаштва.

На крају поглавља о стваралаштву, јасно је да се заиста доста аутора, нарочито филозофа, бавило овом темом, али је такође јасно и да се не могу у једном оваквом раду наводити сви ставови на које истраживач наиђе јер колико год стваралаштво у овом раду било окарактерисано као метапојам, оно ипак није централни проблем овог истраживања. Зато више неће детаљно бити придаван значај проблему стваралаштва као општем појму, али ће се сходно томе да се не могу употребити ставови свих аутора, на крају овог поглавља одабрати најлепши став о овој теми. Дакле следи враћање на почетак, односно на мото овог поглавља о стваралаштву, предивна мисао Николаја Хартмана која је одабрана јер изазива потребу да се према стваралаштву осећа нешто узвишено. Ова мисао је код аутора проистекла из једног од најстаријих и најнеотклоњивијих питања, а то је проблем смисла света и људског живота и ево шта он каже о томе и како је дошао до реченице коју сам овде употребио (Хартман 1979, стр. 480-482). Почело је питањем: „Јер ко би то хтео да живи животом који нема никакав смисао?... Шта онда преостаје? Свет без смисла?... Ако је човек са својим снагама, својим осећајем за вредности и повременим остваривањем вредности кадар за осмишљавање, онда за њега добије смисао управо бесмисленост света као целине: онда је управо њему додељено то да у свету буде онај ко осмишљава. Противсмислени свет он не би могао обдарити смислом – јер би се овај томе супротставио – али чисто "бесмислен" свет, који по себи смисаоно индиферентан, потпуно је отворен осмишљавању... У свету који би већ и без човека био испуњен смислом, он би са својим обдареностима за осмишљавање био излишан... У стваралачком човек поседује моћ да преко оног што је природа створила испроба непознато формирање – да га стави поред и изнад природног формирања.”

3.2. О положају и улогама наставника и наставника физичког васпитања

Прво треба образложити шта се то подразумева под појмовима положај и улога? Иако сви отприлике имамо моментално објашњење ових појмова у својим мислима, ипак ће уследити детаљније образложење, јер на пример, верујем да би ако им се не представе ова два појма као одвојени, многи их и поистоветили. Једноставно се не размишља довољно критички (а и не мора) о многим појмовима, те отуд потреба за детаљнијим образложењем. Следи објашњење појма положај (Хавелка 1980, стр. 96): „Акциони простор који има више или мање јасно одређене границе унутар којих су дефинисана права и обавезе на одлучивање, обављање одређених активности и успостављање одређених односа са другим актерима.“ Даље аутор образлаже ову дефиницију: „Дакле, појам положаја је логичко средство које нам омогућује да систем социјалних односа (социјалну структуру) сликовито или метафорички прикажемо као јасно сегментиран социјални простор и мрежу комуникација која све делове тог простора повезује у слојевиту функционалну целину.“

Што се тиче појма улога, овај појам је централна категорија у опису горе помињане социјалне интеракције која се одвија у некој групи или друштвеној заједници, односно у одређеном социјалном простору и отуда се улога најчешће дефинише као склоп понашања које је у одређеној групи (заједници) очекивано од особа које заузимају одређени положај. Или краће речено, у, може се рећи једној од дефиниција појма улога Рот Н. (1994, наведено према Хавелка 2000, стр. 96): „Улога представља систем активности чије се обављање очекује од особе која заузима одређени положај.“

После, наравно кратког, објашњења појмова положај и улога требало би да следи објашњење исто тако врло добро познатих појмова васпитање и образовање, чије значење мора да схвата свако ко жели да се бави педагошким радом. Познавање и разумевање ова два појма можда не би требало да се огледа у поседовању знања дефиниција истих (иако од таквог знања и разумевања тих основних дефиниција ипак потиче сваки продубљенији вид разматрања и разумевања) колико би врло важно и као најбољи показатељ разумевања било прављење разлике између појмова васпитање и образовање. Наизглед врло лако, а вероватно и делује да је сувишно постављати овакав проблем. Међутим пошто је све ово, мој

покушај да се бавим теоријом, а свакој теорији претходи пуно размишљања, сматрам да је ипак важно посветити време и усмерити размишљање на ово једноставно питање. Оно због чега сматрам да је важно истичати разлику између помињања два појма, из досадашњег искуства као ученик, краткотрајног и мизерног као наставник и дуготрајног као посматрач и мислилац о овом питању, је то што сам увидео да наставници врло често не праве разлику између васпитања и образовања. Можда се може чак и рећи да не правећи ту врло битну разлику наставници праве једну катастрофалну грешку и заправо се не баве васпитавањем детета-ученика уопште! Овиме се у ствари отвара једно старо питање, а то је чему треба дати предност када сте наставник, васпитању или образовању? Мој одговор на ово питање би био да предност треба дати васпитању јер је свакако оно шири појам и у себи садржи појам образовање. Међутим, питање је и колико наставник има права да васпитно утиче на децу, а то питање проистиче из тога да је васпитавање детета врло осетљиво подручје и сматра се да васпитање треба и мора да почне од куће. Осетљивост овог проблема се огледа у томе што би васпитање од куће као примарно могло врло лако да се разликује од оног које дете добија у школи од наставника и то би могло да створи одређене проблеме код детета. Мој став према овом питању је да предност мора да има васпитање од куће чак и ако је оно јако лоше. Међутим то што предност увек треба дати родитељима када је у питању васпитавање детета не значи да наставник треба да запостави исто. Ту се долази до тога да наставник треба да има тај посебни осећај и вештину да итекако остварује васпитни утицај на децу али да не квари и директно се не меша у оно што деца „носе“ од куће. Да би што лакше обављао овај комплексан задатак наставник се према мом мишљењу мора држати основа у васпитању, а то значи да постоје ствари које нико не може оповргнути у васпитању и на које свако има права да усмери дете, а то су заиста неке основе као што је већ речено. На жалост наставници су врло често незаинтересовани за остваривање овако важног утицаја на децу и онда се деси ситуација где дете нема адекватно елементарно васпитање код куће, наставници пропусте да остваре тај врло важан утицај и деца упркос добром образовању улазе у живот јако бахато и без тог основног васпитања што касније наравно може да има и последице.

Овде сам се већ дотакао и питања образовања и одмах се може рећи да су ова два појма у пракси врло повезани и зато бих извео један, назвао бих га, помирљив став о дилеми да ли предност дати васпитању или образовању. Дакле иако васпитање долази увек пре образовања, можда би водиља наставницима могао да буде став да се кроз процес образовања делује и васпитно на ученика! За то је опет потребно имати пуно педагошких вештина, а сигурно и једну посебну димензију у нашој струци о којој ће касније бити више речено, а то је поседовање педагошког талента. Када је образовање у питању, врло је важно направити разлику између пружања општег образовања ученику и образовања које је везано само за област у којој је наставник стручан. Тако на баналном примеру, наставник математике не сме да дозволи ученику да грешти у падежима на његовом часу иако то нема везе са оним за шта је он стручан, а овако се може извести и пуно сличних примера. Таквим ставом у образовању се заправо и тежи ономе да се образовањем може и васпитно деловати на децу.

Овим уводом дотакнута су одређена питања којим ћу се даље у разradi теме бавити, али је најбитније да се кроз овакав увод могу видети назнаке колико је заправо улога наставника комплексна.

Иако је у наслову овог рада појам улога изречен у једнини, не би требало да чуди што је у наслову овог поглавља то учињено у множини. Већ је напоменуто да је улога наставника толико комплексна да се чак може рећи да наставник заправо има неколико улога у свом позиву и отуд је употребљена множина у овом поднаслову, јер ће овде бити детаљнија анализа о томе које све улоге наставник треба и може да испуни у свом послу.

Дакле акценат ће бити стављен на положај и улоге наставника, али ако ћемо говорити о било ком положају и улози у школама и у образовним установама као што је овде случај да се говори баш о улози наставника, мора прво да се истакне да је ипак у средишту школе ученик и да се све заправо и ради због ученика и његовог васпитања и образовања. Овде је реч о улози наставника у образовном процесу и покушај да се искаже значај такве улоге. Дакле, јасно је да много људи ради у целокупном систему образовања и већ је речено да се све ради због ученика. Већина од тих људи је условно речено на јачем положају од наставника, то су они који доносе најважније одлуке у систему образовања, а и у самој школи постоји нпр. директор који опет има већу слободу доношења одлука од наставника. У том смислу наставников посао делује као послушнички и доводи се у питање аутономија једног таквог положаја и

улоге на том положају. Међутим, само мало продубљенијим размишљањем уочиће се колико су све те формалности неважне, а ево и зашто. За разлику од других актера у целом систему, једино наставник испред себе има ученика и има константан директан однос са њим и баш зато је наставник на првом месту и испред свих по важности за развој детета! Дакле на путу испуњавања циља наставе ипак је најзначајнија улога наставника. Доста фактора и чинилаца утиче на остварење тог циља, али је ипак наставник основни чинилац и субјект наставног процеса. То може да значи да колико год била угрожена самосталност положаја и улоге наставника, он мора да се избори да, ипак у односу на ситуацију, доноси независне и самосталне одлуке и у том погледу једина истинска и исконска аутономија коју нико не може одузети наставнику је дидактичка аутономија! То значи да је наставнику у потпуности препуштено то како ће радити на часовима.

Ипак, колико год наставник био најважнији за ученика у читавом образовном систему и даље постоји велики број фактора који могу да утичу на остварење улоге наставника. Управо због тога различити аутори разматрају многа питања у вези са овим проблемом, а овде ће бити наведена три таква (Хавелка 2000, стр. 104-165):

- а) Шта одређује улогу наставника?
- б) У чему се испољава карактер улоге наставника?
- в) Које активности чине улогу наставника?

Три значајна питања везана са остваривањем улоге наставника су постављена овде, али нису сва три од истог значаја за ово истраживање и због тога ће прва два питања укратко бити разјашњена док ће се трећем и најважнијем питању посветити највише пажње у даљем тексту.

а) На питање „Шта одређује улогу наставника?“ може се одговорити да постоји велики број чинилаца, а аутор Хавелка Н. наводи следеће:

- Шире социјално окружење и под тиме подразумева окружење у којем наставник реализује своју улогу, нпр. актуелна друштвена, економска, културна ситуација и сл.
- Систем образовања
- Школски систем
- Специфични локални чиниоци, као што су величина школе, начин управљања школом, међуљудски односи, наставничко веће, материјални фактори и слично.

Стручност и личне особине наставника, као најважнији чинилац! Постоји много димензија стручности наставника и ово је према мом мишљењу једно од најважнијих питања. Такође има много чинилаца који од наставника праве врхунског стручњака, а овде ће бити наведени неки основни услови који се морају испунити.

Први услов је вероватно повезан са већ помињаним питањем у досадашњем тексту, а то је питање аутономије наставника. Та слобода наставника у раду мора да постоји како би уопште и постојала шанса да се стручност попење на највиши могући ниво.

Други услов је свакако бескомпромисно знање из области којом се бави, јер без великог знања, све остало је импровизација и може да представља опасност по развој детета.

Трећи услов да наставник буде врхунски стручњак или би могло да се каже, да наставник буде и добар наставник, могао би једноставно могао да се назове талентом за рад са људима, уже посматрано за рад са децом, а то би значило да наставник мора да буде по природи, не бих баш рекао психолог, али познавалац људске душе би лепо дочарало то што наставник треба да поседује. Ту се долази до онога што је већ помињано у уводу овог теоријског рада, а то је она посебна димензија у нашој струци, тзв. педагошки таленат.

б) На питање "У чему се испољава карактер улоге наставника?", аутор Хавелка Н. одговара да карактер улоге наставника конституишу две димензије.

Прва је димензија педагошког одлучивања која обухвата све одлуке које се тичу активности у наставној ситуацији. Из перспективе самог наставника постоје две врсте димензија педагошког одлучивања и то су оне одлуке које не доноси он и друга врста су одлуке које сам доноси.

Друга је димензија реализације педагошких одлука. У том погледу наставник може да буде реализатор свих активности, а може да буде и не реализатор свих, већ неким да буде само руководилац.

е) Треће питање, "Које активности чине улогу наставника?" је најважније у овом поглављу и сходно томе ће му бити посвећено највише пажње. Када је реч о активностима које чине улогу наставника јасно је да их има пуно па се зато може рећи да постоји и више улога наставника, а не само једна. Упркос томе, неки аутори истичу да поред тога што је улога наставника композитна што је у потпуности јасно, она је и јединствена. Поставља се питање како решити ову наизглед контрадикторност а одговор би могао да буде онај који нам нуди аутор Хавелка Н. Тај одговор би био да је јединствена у том смислу што се између свих улога које наставник може да има уочава јасна усмереност свих тих активности и улога на постизање васпитно - образовних циљева и на стварање повољне педагошке ситуације у којој наставник може повољно да утиче на ученика. Можда делује сувишно бавити се оваквим питањима, или делује да се слична питања и одговори понављају али и ако јесте тако врло је битно да се приметити управо та усмереност на постизање васпитно – образовних циљева јер је то управо и тема овог рада.

И пре него што се почне представљање улога које све наставник може да има, важно је још напоменути да постоји улога наставника у школи и улога наставника у настави. За васпитно – образовни процес детета, неупоредиво је битнији ова улога наставника у настави, па ће сходно томе бити представљане улоге.

Следи представљање улога наставника (Хавелка 2000, стр. 126-132):

- Улога наставника у односу на наставни програм – вредносна и акциона одређења
- Наставник као планер
- Наставник као организатор
  - Улога наставника у односу на облике и методе рада – подручје професионалног и креативног рада наставника
- Наставник као пројектант наставног амбијента
- Наставник као методичар
- Наставник као иноватор
- Наставник као мотиватор
  - Улога наставника у односу на ученике као појединце – индивидуализација рада са ученицима
- Наставник као ослонац
- Наставник као ментор
- Наставник као агенс развоја личности ученика
- Наставник као оцењивач
  - Улога наставника у односу на одељење као групу – развијање комуникационе структуре и неговање међуљудских односа у образовној групи
- Наставник као руководилац
- Наставник као тренер
- Наставник као модел
- Наставник као арбитар
- Наставник као симбол одељења
  - Улога наставника у сарадњи са ученичким родитељима – интегрисање развојних контекста

Улога сарадника породице

У вези са овом последњом наведеном улогом наставника од стране аутора Хавелке, биће изведен одређен став. Ту се долази до нечега што је већ помињано у уводном поглављу овог рада, а то је дилема чему дати предност, васпитању или образовању и мог мало сложенијег одговора да предност треба дати васпитању, али да се наставник својим утицајем не сме мешати у васпитавање детета од стране родитеља (види страну 11). Живот ученика се одвија у три различита социјална подручја и то су: породица на првом месту, затим вршњаци и школа. Битно је да се нагласи, а у вези са последњом поменутом улогом, да наставник у свему што ради мора да сарађује са породицом и родитељима детета, а врло често да допусти да се родитељи и више питају без обзира што нису стручни у датој области. Међутим то је јако

осетљива тема и реална животна ситуација и таква ситуација не јавља се само код наставника него и нпр. код лекара. Они такође без обзира на своју стручност морају да сарађују са родитељима јер сваки родитељ познаје своје дете боље од било ког стручњака, био то лекар, тренер или наставник. Врло често, на жалост, није таква ситуација, јер су многи стручњаци ограничени управо својом стручношћу (парадокс али апсолутна истина), да немају широк поглед на односе са људима, а још када се на то дода и неизбежна сујета, онда последице с обзиром да се ради о деци могу да буду несагледиве, не само у ужем смислу не испуњавања циљева у датој области већ и много шире, у здравственом, психолошком и социолошком погледу.

Укратко је изложено према аутору Хавелки, које би све улоге требало да испуњава наставник у свом послу, али то је само једна страна очекивања од наставника, а постоји и она која додатно компликује наставничку делатност, а то су очекивања његових ученика. Наставник би могао коректно да испуњава све наведене улоге, а да неки ученици опет не буду задовољни и наравно да колико год био добар наставник увек ће бити незадовољних, али истицањем ове чињенице се само додатно и још једном утврђује колико је заправо улога наставника комплексна и захтевна. Пошто је већ речено да све што се ради у образовном систему, ради због деце и да је ученик у центру целог система, а наставник одмах до њега, онда би било умесно представити истраживања одређених аутора о томе какве ставове ученици гаје према наставниковом раду и које особине ученици очекују да наставник поседује.

Биће представљена таква два истраживања, једно на ученицима основних школа *Стевановић* (1984) и друго на ученицима средњих школа *Смиљанић – Чолановић* (1966, наведено према Вишњић, Јовановић, Милетић 2004, стр. 424).

На питање, које особине треба да има наставник, ученици осмог разреда су на следећи начин рангирани пожељне и непожељне особине, са тим што ће овде бити представљене само пожељне особине (*Стевановић* 1984):

- Да је исти према свим ученицима
- Да праведно оцењује
- Да добро објашњава
- Да осим о свом предмету прича још нешто занимљиво о другим стварима
- Да много зна о свом предмету
- Да има смисла за хумор и шалу
- Да зна да одржи ред и дисциплину

Ранг листа одговора средњошколаца је следећа (*Смиљанић – Чолановић* 1966):

- Да је добар предавач
- Да праведно оцењује
- Да добро познаје свој предмет
- Да има исти став према свим ученицима
- Да лако одржава дисциплину у свом разреду
- Да осим свога познаје и друге предмете
- Да дозвољава изношење учениковог мишљења
- Да ако је потребно поново објашњава градиво
- Да је духовит и да воли да се шали
- Да у предавањима наводи конкретне примере
- Да има стрпљења у раду са ученицима

Дакле о томе који су показатељи успешног наставника по критеријуму ученика постоје многа истраживања и неће их пуно бити наведено. Биће још представљен један сумаријум особина (*Гргин* 1996, стр. 193) које ученици очекују да наставник поседује. Тај сумаријум је изведен из личних истраживања и изгледао би овако: либералан, динамичан, друштвен, прагматичан, показује смисао за вођу, неанксиозан, објективан, разумљив, алтруистичан, обзиран, разуме потребе ученика, оптимистичан, неауторитативан, суздржан, интелигентан, интелектуално оригиналан, осетљив за естетику.

Ако погледамо само из ова два истраживања која су представљена може се закључити да оно што деца од наставника очекују је нешто сасвим нормално, али када се све то сабере, то је ипак доста очекивања од једне особе и наставников посао чини заиста врло комплексним. Из ових одговора ученика се види да наставник заправо мора да испуњава и више улога него што је претходном тексту наведено. Ученик од наставника једноставно речено очекује све што му је потребно у датом тренутку. Због тога се и каже да се поверење ученика јако тешко стиче, јер сада се види шта је све потребно испунити да би дете било задовољно, али да будемо оптимистични и није то тако страшно, уз савестан рад може се стећи то поверење. Међутим, оно што је тешко у наставничком послу, а и у било којој другој делатности, је када се дође до успеха или до врха, како остати и даље на том врху. Дакле стећи поверење ученика је много тешко, а изгубити је неупоредиво и чак неправедно и несразмерно лакше. Али зато је између осталог улога наставника невероватно комплексна.

Жежељ (1963, наведено према Вишњић и сар. 2004, стр. 430) је личност наставника дефинисао на најједноставнији, али по смислу и најпродубљенији начин:

„Умети приближити се ученицима срцем и душом, спустити се к њима као раван с равнима, а опет остати увек изнад њих и знањем и ауторитетом – то је најтежа ствар у наставничком позиву.“

Заиста једна предивна мисао изречена од стране аутора Жежеља, али колико год да лепо звучала, ова реченица позива на одговорност у наставничком послу, а може се рећи да улива и једну дозу професионалне несигурности јер нам опет казује колико је тешко бити добар наставник, а већ је речено у досадашњем тексту да тај израз "добар наставник" мора да носи одређену тежину и важност и зато се полако и приближавамо тој важности. Јер, ако се сада види какав све наставник мора да буде да би испунио своју улогу или своје улоге, јасно је колико је заправо тешко бити добар наставник. Ту се долази до једног става који детаљно треба размотрити (Вишњић и сар. 2004, стр. 430): „Добар наставник се рађа али и постаје.“

Први део реченице и то да се добар наставник рађа нас враћа на ону већ помињану посебну димензију наше струке, а то је поседовање педагошког талента. Управо то је оно са чиме се човек роди, а касније се испољи и колико год да други део реченице био охрабрујући и заиста истинит, поставља се питање да ли се заиста добар наставник и постаје или се само рађа? Мој одговор на то питање, колико год био песимистички и груб је да се само добар наставник рађа, а да се постаје (само) наставник. То не значи да се прави подела на добре и лоше наставнике, добри наставници могу да буду и они који су то постали али не добри у оном продубљеном смислу о којем је овде реч.

Сада се долази до првог и основног предуслова да наставник буде стваралац у послу којим се бави. Дакле колико год ови ставови деловали искључиво, сматрам да је основни предуслов да наставник буде стваралац то да наставник буде прво добар наставник. И док у свим помињаним улогама могу да се остваре сви наставници јер се наставник и постаје, у стваралачкој улози може да успе само добар наставник!

Стваралачка улога захтева све оно што и остале само много више, јер сваки наставник би као морални и најузвишенији циљ од свих које има пред собом, морао да има стварање боље особе (кроз васпитање првенствено, а затим и кроз образовање) од ученика, а када је у питању само стваралаштво које је невероватно широка тема (што је могло да се види из поглавља о стваралаштву) увек је најузвишенији и немерљив вид стварања са било којим другим, управо стварање човека!

Све што је до сада написано у овом тексту било је у функцији претходне реченице, све о чему се до сада размишљало и што је до сада написано у овом тексту слило се у ову реченицу. Она представља смисао обрађивања једне овакве теме, она показује потребу за бављењем оваквим и сличним питањима. Она би требало да сруши све дилеме о томе шта је крајњи циљ једног наставника. Питање да ли постоји улога наставника као ствараоца је сада сувишно. Намерно до сада није помињана улога наставника као ствараоца, већ је било анализе појма стваралаштва, затим анализе различитих улога наставника и њихове комплексности. Тако је урађено да би се кроз читање (и писање) онога што је битно али не најбитније за одабрану тему, сликовито речено, акумулирала енергија (код читаоца, али и код писца текста) и на тај

начин napravila добра подлога за истицање значаја стваралачке улоге наставника у васпитном и образовном процесу детета!

Остаје још последњи степен у прављењу градиције о значају и комплексности улога наставника, а тај степен није више градиција улога, већ прављење разлике, без намере да се омаловаже остале области, дакле прављење разлике између комплексности улоге наставника физичког васпитања и улоге свих осталих наставника. Прављење ове разлике је у функцији сужавања теме, а то сужавање теме је заправо и наслов овог рада, односно улога наставника физичког васпитања као ствараоца у васпитном и образовном процесу детета. Сад заиста треба рећи зашто је наставницима физичког васпитања ова улога најкомплекснија и најтежа, шта је у ствари чини таквом?

Постоји пуно начина да се анализирају разлике између комплексности предмета у школама и комплексности улоге наставника који предају одређен предмет, али то овде неће бити учињено. Овде ће се прескочити детаљна анализа овог питања из разлога што постоји једноставан одговор који може да оповргне било коју анализу која ће рећи да је вођење наставе на било ком предмету комплексније од наставе физичког васпитања. И сада коначно, оно што наставу физичког васпитања чини најкомплекснијом и специфично је само за час телесног кретања – вежбања, је исто оно што нама истовремено отежава и олакшава, али и улепшава (!) оно што ми радимо, а то је присуство неупоредиво веће количине емоција на часу физичког васпитања у односу на било коју другу наставу!

Овим ставом се долази до финалног поглавља у теоријском разматрању проблема, а то је анализа улоге наставника физичког васпитања као ствараоца у васпитном и образовном процесу и у којим областима наставник има могућности да ствара највише.

3.3. Стваралачка улога наставника физичког васпитања

Већ је речено колико је тешко испунити улогу наставника, затим истакнуто колико је тешко испунити стваралачку улогу као наставник, а онда је представљено да је наставнику физичког васпитања најтеже да испуни све улоге и нарочито ону најкомплекснију, а то је да буде стваралац.

Сада заиста ако је то уопште и могуће треба конкретно рећи нешто о томе како то наставник физичког васпитања може да буде и стваралац у свом послу. И колико год жеља била да се у овом тексту наставник представи као неко ко ће се бавити васпитавањем детета кроз пружање општег широког образовања, не сме се занемарити то да је сваки наставник стручан у својој области па тако и наставник физичког васпитања и да процес стварања почиње заправо у тој области. Када је у питању физичка култура, то није само једна област, то су три области узајамно повезане и условљене, то су области које чине структуру физичке културе. То су (Матић и Бокан 2005, стр. 85): физичко васпитање, рекреација и спорт. Напомена је само да ово представљање структуре добија прави смисао тек када се погледа графички приказ структуре физичке културе.

Дакле поред тога што наставник физичког васпитања тежи као и сваки наставник оном најузвишенијем циљу, а то је стварања боље особе од ученика, постоје и области у којима се уже стручним знањима може истаћи и те области су управо наведене. С обзиром да су те области физичко васпитање, спорт и рекреација, логично је да наставник поред свих улога првенствено има улогу као педагог – наставник и улогу тренера. Сходно томе уследиће два мања поглавља у којима ће се укратко објаснити улога наставника као педагога и као тренера. Природно је да се сада намећу питања како, шта, кога то наставник физичког васпитања ствара у областима за које је стручан?

3.3.1. Педагог – наставник као стваралац у физичком васпитању, спорту и рекреацији

Прво треба одговорити на питање шта или кога педагог ствара, али овде не постоји никаква дилема, педагог ствара некога, а не нешто, тако да када се ради о педагогу као ствараоцу, питање може да гласи само кога то педагог ствара? Одговор је тај да педагог од ученика ствара човека(!), он од њега ствара вежбача и спортисту. Два блиска појма, када се узме у обзир да се обојица баве спортом, јер постоје различити нивои бављења спортом, али за ову ситуацију вежбач и спортиста ће бити раздвојени као неко ко се бави спортом рекреативно и неко ко је усмерен ка врхунском спорту. Када је у питању стварање спортисте, ту педагог има лакши задатак јер се то стварање заправо заснива на дијагностицирању, селектирању и усмеравању талентованих ученика ка спортској грани у којој би могли да буду успешни. Дешава се и случај да наставник када први пут дође у контакт са учеником (пети разред) да је он већ усмерен ка некој спортској грани и онда је тај део посла наставнику олакшан, али оно што не сме да се деси је да постојећи таленат код ученика наставник не примети! Под изразом таленат у овом случају некад може да се подразумева врло мало, на пример то може да буде, више таленат наставника да примети или убеди ученика у то да поседује таленат којим би могао да буде успешан у некој спортској дисциплини и на тај начин усмери ученика на пут бављења спортом. Што се тиче стварања вежбача, што отприлике и јесте суштина и циљ наставе физичког васпитања, ту педагог има тежи задатак јер најпростије речено нема "материјал којим би могао да ради", као када је у питању дијагностицирање талентованих ученика. Ту већ долазимо до великог проблема данашњице, а то је дефицит кретања, бављења физичким вежбањем, тако да деца када дођу у први контакт са наставником, а то је пети разред, она су већ запуштена по том питању и наставник онда има тежак задатак да таквој деци, којих је све више, усади љубав према физичком вежбању, јер су она већ спознала другу страну живљења, а то је седење и нерад. Раније није било приметно али због данашњег начина живљења постаје итекако приметна недовољна стручност у раду на часовима физичког васпитања од првог до четвртог разреда. У данашње време је више него икад потребан наставник у том периоду али то код нас није случај, па зато и имамо тако тешку ситуацију од петог разреда. Такође ту је и отежавајућа околност да се има само три часа недељно, ипак ту су ванчасовне активности као саставни део програма, али код нас је тај случај да се и те активности или уопште не спроводе или на њих долазе само они који већ воле физичко кретање -

вежбање. Дакле тежак задатак за педагога јер наставу физичког васпитања треба да организује тако да, осим што ће ученици на часу телесним вежбањем задовољити своје биопсихосоцијалне потребе за кретањем, бити подстицани да вежбају и ван школе и ту улога наставника мора да буде аниматорска, саветодавна и инструктивна. Просто речено, наставник има задатак да од деце која немају навику да вежбају јер не осећају потребу ни љубав према том чину, створи вежбаче, људе који ће својевољно рекреативним бављењем физичком активношћу одржавати своје здравље кроз даљи живот. Ако погледамо ово што је до сада укратко речено, јасно је да је делатност којом се наставник физичког васпитања бави, а то је педагошка делатност, итекако стваралачка! Као што сам већ рекао, ту стваралачку делатност којом се бави педагог и која може да представља много више, у овом случају стављам као почетак процеса стварања у спорту. Долази се до питања шта се дешава у наставку процеса стварања у спорту, ко ту учествује, односно ствара.

3.3.2. Наставник – тренер као стваралац у физичком васпитању, спорту и рекреацији⁴⁷

То да наставник физичког васпитања почиње процес стварања у спорту, као што је већ речено не мора да буде случај, често овај процес почиње тренер. Посао наставника и посао тренера иако различити ипак имају доста додирних тачака иако се овде у тексту о њима као о ствараоцима говори појединачно, тј. о наставнику се говори као о педагогу, а о тренеру само као о тренеру. Ипак и тренер у свом послу итекако мора да буде педагог! Разлог због чега се нешто овако битно, у спортским круговима често занемарује је заслешеност постизањем спортских резултата. Поред тога да и тренер заиста мора да буде врхунски педагог, можда би могло да се каже да му је то ипак у мањој мери потребно, јер има, у односу на наставника, и мало другачији циљ и неке олакшавајуће околности. Под тиме подразумевам да основну разлику између наставе физичког васпитања и тренинга у спорту чини то да ученици на часове долазе зато што морају, а на тренинг, скоро у свим случајевима, зато што тако желе. Ако бисмо поставили исто питање овде, као на почетку дискусије о педагогу као ствараоцу, дакле, шта или кога тренер ствара, одговор не би био искључив као што је ситуација у настави физичког васпитања где је сигурно у питању стварање некога, а не нечега. Када је тренер у питању мало је сложенији одговор јер он тежи стварању и некога, али и нечега. За тренера стваралачки успех може да буде и то што је створио спортисту, али и то што "кроз спортисту" постиже резултате. Ту доста зависи од склопа личности тренера, па тако постоје они који кроз читаву каријеру стварају врхунске спортисте, а постоје и они који врхунске спортисте користе ради постизања врхунског резултата и врло су успешни у томе. Оба ова типа тренера су неопходна у процесу стварања. У свом послу тренер наилази на различите потешкоће, а да би уопште и зашао у процес стварања, мора да испуњава одређене услове (Копривица и Јелушић 1991, стр. 31): „Први услов стваралаштва тренера је слобода да се ствара. Могло би се рећи да је та слобода већа у спорту, него у многим другим делатностима, јер је тренеру, најчешће, препуштено да самостално и у сарадњи са спортистима и другим стручњацима одлучује о начину припремања за такмичење, као и о самом наступу на такмичењима... Други основни услов стваралаштва тренера је знање. Без великог знања нема стваралаштва, већ се све своди на импровизацију, а сам процес таквог рада и његов резултат антипод су стваралаштву. С обзиром да се ради о људима, последице су несагледиве, не само у ужем спортском смислу неискоришћеношћу потенцијала спортиста, већ и у здравственом, психолошком и социјалном погледу... Сви поменути услови тренерског стваралаштва могу се мењати, стицати, стварати за разлику од основног услова који је у човеку – његовог талента.”

Шта се овде подразумева под талентом који би тренер требало да поседује да би стварао у спорту, свакако да то не може да се научи, са тиме се тренер рађа као и наставник. У тај талент не бих сврстао особине личности које су до сада поменуте у тексту и које према различитим истраживањима треба да поседују ствараоци. На те особине, ако их поседује, пре бих гледао као на способности, које са поменута два услова, а то су слобода да се ствара и поседовање знања, уз, по мом мишљењу још један услов, чине укупан талент који омогућава тренеру да буде стваралац. Тај још један услов је исто оно што мора да поседује и наставник, љубав према свом послу, осећај за рад и однос са младим људима и за тренера врло битно, осим што ће то надоградити знањем из те области, мора да буде рођен за психологију, за познавање људске душе. Када говорим о свему овоме, не мислим да сви тренери треба да поседују ове особине или способности, чак не мора да се односи ни на врхунски ниво у спорту. Познато је да сада постоје читаве тренерске екипе које воде рачуна о припреми спортиста за такмичење и наравно да овде није реч о томе да сваки од тих тренера мора да поседује све ове особине да би био добар и успешан у свом послу. Ово о чему је сада писано колико год то звучало искључиво односи се највише на тренере у екипним спортовима. По мом мишљењу само као тренер у екипном спорту појединац који се тиме бави може да искаже максимално све оно о чему је било речи, или још боље речено, он мора да искаже све те способности и особине и да примени свој талент да би био успешан у процесу стварања. У

⁴⁷ Једна напомена везана за текст под овим поднасловом. Десиће се мала дигресија у односу на тему, али то је дигресија неопходна како би се што боље објаснила улога наставника физичког васпитања као тренера, јер ипак колико год били уско повезани, појам наставника и тренера се разликују у некој мери и таман за то колико се разликују, неопходно је на кратко проширити тему и направити помињано удаљавање од теме како би се још једном створила широка слика комплексности улоге наставника као ствараоца.

индивидуалним спортским дисциплинама тренер има велики утицај али је ту ипак у центру пажње спортиста и његов учинак, док је у екипним спортским гранама ситуација врло често другачија или би бар тако требало да буде. Када је у питању екипа, већи број индивидуалаца, спортиста, ту тренер има комплексан задатак од физичке и техничке припреме до тактичке и психолошке припреме екипе пред само такмичење и утакмицу. Ту би требало да дођу до изражаја све способности, које су до сада поменуте, ако их тренер поседује, а те способности су поменуто обавезно поседовање знања, слобода да се ствара, технички услови, али и поменути таленти. Ако тренер поседује све ово, остаје само да примени све што поседује у раду са екипом и онда се дешава да тренер као индивидуа у спорту постаје значајнији од екипе, односно до изражаја долази он као стваралац, а спортиста само као неко ко спроводи његове замисли. Ипак, редак је такав случај јер су тренери врло често просечни баш због тога што је врло тешко да један човек поседује све особине и способности о којима је било речи, а које би га учиниле врхунским ствараоцем у спорту. Дакле, очигледно је да морају да се испуне одређени услови да би тренер у спорту постао и стваралац у спорту, без обзира на то да ли је у питању стварање некога или нечега.

У последња два потпоглавља може се уочити у којим областима наставник физичког васпитања највише има улогу као стваралац и колико год карактерисање наставника као ствараоца у области физичког васпитања, спорта и рекреације у уводу овог текста деловало да је странпутица (види страну 3) дошло се до тога да су то заиста области у којима наставник физичког васпитања највише може да се исказе као стваралац.

Међутим, став да се само оваквим темељним и пре свега обазривим приступом може и доћи до једног таквог исказа, остаје да стоји као подсетник свим наставницима који морају да осећају потребу да изнова преиспитују струку којом се баве и своје компетенције у струци. Управо овај став који стоји као подсетник на крају уско је повезан са већ поменутим суштинским циљем писања оваквих текстова у нашој струци.

4. Закључци

Ово поглавље неће бити обичан резиме онога што је до сада у тексту саопштено, нити ће представљати театралну завршну реч овог теоријског текста који се понекад назива закључак. Ово поглавље је можда ближе томе да носи наслов резултати и дискусија, али дискусија је била кроз цео овај текст, а сурово би било за једну овакву тему употребити израз резултати. Какви би то резултати могли да се изведу после промишљања о једној теми, сматрам да није добро назвати поглавље "резултати" када се теоријски обрађује једна тема. Можда „није добро” није прави израз, али речи као што су неумесно и неприкладно могле би да означе колико се тај израз не уклапа са оваквим начином писања теоријског рада. Зато неће бити давани резултати, неће бити закључка који треба да улепша крај рада, неће бити додатне дискусије. Поглавље које овде носи назив "закључци" биће само поновно истицање кључних исказа из целог текста, редом како се обрађивање теме развијало и како се проблем сужавао до његовог условно речено решавања. Закључци би требало да утврде да ли се у тексту одговорило на постављени истраживачки проблем и (хипотезе). Зато сада следи истицање кључних ставова о овој одабраној теми.

Прво озбиљније питање на које се наишло кроз обраду ове теме је питање чему дати предност као наставник, васпитању или образовању. Одмах је развијена дискусија о томе да је васпитање опширнији појам и да садржи образовање у себи, али исто тако је и речено да је васпитање од стране наставника једна врло осетљива тема и да је велико питање у којој мери наставник у односу на родитеље и има права да делује васпитно на децу. Ова дилема и врло комплексно питање које букти код онога ко се труди исправно да размишља и да дође до одговора који би унапредили струку је у овом тексту смањена и остављена да тиња изношењем једног помирљивог става да се уз помоћ одређеног талента који би било добро да поседује наставник, кроз образовање мора и васпитно деловати на децу.

Следеће што је јако битно да се поново нагласи је то да је у центру образовног система ученик – дете и да све што се ради је у функцији васпитања и образовања детета! Оно што је врло битно овде истаћи је и то да је наставник по важности у читавом образовном систему одмах ту уз ученика, јер успех васпитно – образовног процеса највише и зависи од наставника, односно од односа наставник – ученик.

Оно што је такође врло битно поново истаћи јесте комплексност улоге наставника и наставника физичког васпитања. Врло лако се кроз анализу овог питања дошло до тога да је улога наставника толико комплексна да у себи садржи много различитих и јако битних улога, а да би наставник био и "добар наставник" (врло битан појам у овом тексту) јако је важно да буде успешан у свим тим улогама. Колико је то тешко, представљено је у тексту, а овде ће се још једном истаћи предивна мисао која врло лепо казује колико је тешко бити добар наставник (Жежељ 1963): „Умети приближити се ученицима срцем и душом, спустити се к њима као раван с равнима, а опет остати увек изнад њих и знањем и ауторитетом – то је најтежа ствар у наставничком позиву."

Овде је још битно истаћи став да се поверење код ученика јако тешко стиче, али се врло лако губи.

После покушаја да се објасни колико је то могуће комплексност улоге наставника, долази се до питања како наставник успешно да испуни све те улоге и буде добар наставник? Ту се дошло до става који је такође врло битан за ову тему и биће поново истакнут (Вишњић и сар. 2004): „Добар наставник се рађа али и постаје." У овом тексту конкретно, кључно за овај став је благо неслагање писца овог текста да може да се постане добар наставник (мисли се на узвишени смисао појма "добар наставник" који је објашњен у тексту). Наставник се свакако може постати и то успешан, али израз добар наставник носи велику тежину и зато остаје да се добар наставник рађа! Везано за овај став, треба поново истаћи и посебну димензију у нашој струци коју не може да поседује свако, а то је једноставно речено педагошки таленат.

Затим је истакнута разлика између осталих наставника и наставника физичког васпитања и ту је акценат на комплекснијој улози наставника физичког васпитања у односу на остале, а као разлог наведено је оно најједноставније и основно – присуство највеће количине емоција на часу физичког васпитања у односу на осталу наставу.

Такође овде поново треба истаћи у којим областима наставник физичког васпитања највише има могућности да ствара. То су оне области које чине систем физичке културе (према Матић и Бокан 2005): физичко васпитање, спорт и рекреација.

Иако је садржина претходног пасуса пронашла место на крају средишњег дела и разраде ове теме, она овде није истакнута као последња. На крају овог поглавља остављен је простор за истицање најважнијег става у целом овом тексту, то је реченица која треба да одзвања свим наставницима у мислима. Само са таквим ставом не може да се погрешити пут када је у питању улога наставника као ствараоца у васпитном и образовном процесу детета.

Стваралачка улога захтева све оно што и остале само много више, јер сваки наставник би као морални и најузвишенији циљ од свих које има пред собом, морао да има стварање боље особе (кроз васпитање првенствено, а затим и кроз образовање) од ученика, а када је у питању само стваралаштво које је невероватно широка тема, увек је најузвишенији и немерљив вид стварања са било којим другим, управо стварање човека!

Овим ставом и у нади да ће сваки наставник међу нама, пронаћи оно минимално, а опет довољно стваралачког у себи да изведе ученике на прави животни пут, завршиће се обрада ове теме.

5. Литература

Вишњић Д, Јовановић А, Милетић К, (2004): Теорија и методика физичког васпитања, Београд, ФСФВ.

Гргин, Т. (1996): Едукацијска психологија, Београд, "Наклада Слал".

Достојевики, Ф. М. (1981): Браћа Карамазови, Београд, Издавачка радна организација 'Рад'.

Живановић, Н. (1990): Прилог епистемологији физичке културе, Ниш, Просвета.

Здански И. и Галић М. (2006): Дидактика физичког васпитања, Београд-Бања Лука.

Илић, М. (1979): Теорија и филозофија стваралаштва, Градина.

- Копривица В. (2002): Основе спортског тренинга, Београд, ФСФВ.
- Копривица В. и Јелушић В. (1991): Неки аспекти стваралаштва тренера, "Годишњак", Београд, ФСФВ бр. 2.
- Малацко Ј. Пејчић А. Тончев И. (1991): Интерактивни управљачки систем тренер-спортиста у функцији стваралачког процеса у спорту, "Годишњак" Београд, ФСФВ бр. 2.
- Матић М. и Бокан Б. (2005): Општа теорија физичке културе, Београд, ФСФВ.
- Матић М. и Бокан Б. (2005): Стручне фусноте, Београд, ФСФВ.
- Ристић, Ж. (2011): Квантитативна, квалитативна и мешовита истраживања Методолошки аспекти. Нови Сад, Универзитет у Новом Саду.
- Ристић, Ж. (2006): О истраживању методу и знању, Београд, Институт за педагошка истраживања.
- Хавелка, Н. (2000): Ученик и наставник у образовном процесу, Београд, завод за уџбенике и наставна средства.
- Хартман Н. (1979): Естетика, Београд, Београдско издавачко-графички завод.
- Штакић Ђ. (2006): Социологија физичке културе, Београд, ФСФВ.